

חטיבת תכנון ופיתוח - אגף ארכיאולוגיה

חדשות בעתיקות מאי 2014

ד"ר צביקה צוק - ארכיאולוג הרשות

צלמית עשתורת התגלתה במפעל המים הכנעני בגן הלאומי בתל גזר

ד"ר צביקה צוק

עונת החפירות החמישית הסתיימה השבוע במפעל המים הכנעני בגן הלאומי בתל גזר. החפירות נעשות על ידי משלחת משותפת לרשות הטבע והגנים והסמינר התיאולוגי הבאפטיסטי של ניו אורלינס בראשות ד"ר צביקה צוק, פרופ' גיים פארקר, ד"ר דן וורנר וד"ר דניס קול ובחסות רשות העתיקות.

למרות שהמשלחת הייתה בטוחה שבכך מסתיימת החפירה במקום התברר כי קרקעית מפעל המים עמוקה עדיין ומאחר והחופרים עוד לא הגיעו אליה תתארגן המשלחת לעונת חפירות נוספת.

בחפירות נחשף מפעל המים הכנעני הגדול בעולם שהתקיים במשך של כ-300 שנים במאות ה-16-13 לפנה"ס. אורכו קרוב ל-90 מטרים ועומקו כ-40 מ' מתחת לפני השטח. במרכזו מנהרה תלולה ומדורגת שאורכה כ-50 מ'. רוחבה כ-3.8 מ' וגובהה כ-7 מ'. גודל מפעל המים מעיד על עוצמה ממלכתית.

במהלך החפירה התגלה חלק תחתון של צלמית עשתורת. ראש של צלמית עשתורת התגלה בשנה שעברה ונראה כי שני החלקים שייכים לאותה תבנית אם כי לא לאותה הצלמית. צלמיות עשתורת מסוג זה מוכרות מהעולם הכנעני ונמצאו במספר אתרים. כולן שייכות לתקופה הכנענית המאוחרת. כלי חרס רבים מתקופה זו מאפשרים לתארך את סיום השימוש במפעל המים למאה ה-14 לפנה"ס. המשלחת גם ניקתה את השער הכנעני והכשירה אותו לתיירות. תוך כדי הניקוי התגלתה כבר בשנה שעברה צלמית של חיה מקרינה כנראה עגל.

המשלחת החופרת בתחתית מפעל המים מוציאה את האדמה בעזרת שקי פלסטיק גדולים (בלות). מאחר ובעת החפירה אין כמעט אפשרות להבחין בממצא נבנה מחוץ למפעל המים מתקן שטיפה גדול ובו רשתות ניפוי מנירוסטה. המתנדבים שוטפים את הבוץ ומרכזים את הממצאים בדליים לשטיפה נוספת.

כמות הממצא היוצא מחפירה זו בשבוע שווה לפחות לכמות ממצא של עונה שלמה בחפירה רגילה. הסיבות לכך הן ששיטת החפירה במילוי היא מהירה וכמות החומר היוצא היא רבה. כמות הממצאים באדמה הזו היא רבה במיוחד וכוללת בנוסף לשברי כלי חרס גם עצמות בעלי חיים רבות, גלעיני זיתים, מעט כלי צור ומעט כלי אבן.

תוך כדי שטיפת חרסים, חשפה אחת המתנדבות, שבר של צלמית עשתורת, שאורכו כשבעה ס"מ הכולל חצי גוף תחתון של האלה העירומה. בנוסף יש בממצא שברי כלי יבוא מקפריסין הכוללים בילבלים וקערות חלב הצבועות לבן ומעוטרות בדגם של סולמות בצבע חום.

נפח הסלע שהוצא בחציבת מפעל המים נאמד במעל ל-2000 מטרים מעוקבים, מה שהופך אותו למפעל המים הקדום הגדול ביותר בעולם בנפחו.

הממצא בתחתית מפעל המים הוא בעל חשיבות רבה גם בתחומים אחרים ובעיקר בהקשר לשינויי אקלים. נלקחו מספר דגימות לבדיקת אבקת צמחים ואם יהיו תוצאות חיוביות לבדיקות אפשר יהיה לקבל נתונים על האקלים ששרר בארץ ישראל בתקופה זו.

אוכלוסיית גזר מנתה ככל הנראה כ-4000 תושבים, שצריכת המים שלהם הייתה כ-30 אלף מטרים מעוקבים. זו כמות שבהחלט היה אפשר לשאוב מתחתית מפעל המים בעת העתיקה. כיום אין מים במפלס שאליו הגיעה החפירה.

החלק התחתון של מפעל המים עדיין סגור למבקרים אך יש כוונה לפתוח אותו בעתיד, במסגרת תכנית מורשת (תמ"ר) של משרד ראש הממשלה.

הסבר לתמונות נגד כיוון השעון :
 צלמית עשתורת, שבר קערת חלב קפריסאית,
 השער הכנעני, המנהרה בעת פינוי אדמה
 ושפכים, הריצוף שעשה מקליסטר בתחתית
 המנהרה.
 צילומים : צביקה צוק, גארי מיירס ולארי

מטמון זהב וכסף התגלה בגן הלאומי כורזים

ד"ר יוסי בורדוביץ' וד"ר דרור בן יוסף

במהלך חפירות ארכיאולוגיות בגן לאומי כורזים, בהשתתפות תלמידי ביי"ס רמת כורזים, התגלה מטמון של מדליוני זהב וכסף.

המטמון כולל 24 מטבעות, 16 מזהב ו-8 מכסף. כל המטבעות חוררו והפכו למדליונים שנקשרו יחדיו בשרשרת אחת. התאריך המופיע על גבי המטבעות הוא שנת 1845 ויש מקום לשער שהיה זה תכשיט ראש של אשה שהוטמן בחלק הגבוה של החפירה.

המטמון נתגלה כצורך על ידי התלמידים שביצעו את החפירה הלימודית ועתה הם זכו בחווית הגילוי אשר תלווה אותם לעד.

החפירה נוהלה על ידי אחיה כהן-תבור מטעם ההיברו יוניון קולג' וד"ר דרור בן-יוסף מטעם רשות הטבע והגנים.

החפירה נמצאת בתוך מבנה A אשר רובו נחפר בעבר. רק במרכז הצפוני של המבנה אשר בו שרדו כמה קירות לא הסתיימה החפירה וכך יועדה השלמתה לחפירה הלימודית של בית הספר.

במקום הובחנו שתי שכבות יישוב, העליונה מהתקופה המוסלמית הקדומה (עבאסית?), שכללה סידור קירות והכשרת השטח מאבנים בשימוש משני; והתחתונה מהתקופה הביזנטית (מאות 5-6 לספירה).

בשכבה מהתקופה הביזנטית ניתן להבחין במכלול מגורים מתוכן היטב, בנוי בזלת הכולל בניית קירות "ארגז". החפירה חשפה רצפות אבן, ספי כניסה, מתקני מים (מקוה/בור מים?), מתקני תעשייה, שבר עמוד בזלת, מטבע ברונזה ועוד. בשנה הבאה יש בכוונתנו לשוב ולחפור במטרה לחדד את התמונה האדריכלית.

פרויקט החפירות נמשך זו השנה החמישית בשיתוף בית הספר רמת כורזים, מעשה שהפך כבר למסורת לפיה השכבה של כיתה ה' פוקדת את האתר, לומדת אותו ומתחברת לשורשים.

כורזים נודעה כעיירה יהודית מימי המשנה והתלמוד ובה בית כנסת מפואר בנוי בזלת הצופה אל הכינרת. בית הכנסת מתאפיין בשלל עיטורים ייחודיים, ביניהם סצנות של בוצרים, רוזטות, קונכיות ופריטים אדריכליים מיוחדים כגון מושב דרשן המכונה "קתדרא דמשה". בעיירה נשתמרו שרידים של מקוואות טהרה, מתקני תעשייה, קירות בעלי חלונות מיוחדים אשר זוהו לראשונה במקום ומכונים על כן "חלונות כורזים".

שימור רצפת הפסיפס מתל בסול, בחצר המוזיאון לארכיאולוגיה בגן לאומי גן השלושה

דרור סגל, ארכיאולוג ברטי"ג מנהל ואוצר המוזיאון לארכיאולוגיה, עקבות בעמק- גן השלושה

לאורך נחל חרוד, נתגלו ונחפרו, שורה של מנזרי שדה וחוות נזירים חקלאיות, ששגשו באזור בתקופה הביזנטית. אחד מאותם מנזרים, נחשף בתל בסול, בגדה הדרומית של הנחל באזור הקנטרה, ממערב לעיר בית שאן. האתר נחפר על ידי נחמיה צורי בשנות השישים של המאה הקודמת. רצפת הפסיפס הועתקה ממנו אל חצר המוזיאון לארכיאולוגיה בגן השלושה. היא הונחה בשיטות שהיו ידועות באותו הזמן, עם שלד ברזל ומסגרת בטון. למרות הסככה שנבנתה מעל, חדרו מי הגשמים, ושיני הזמן ותנודות הקרקע באדמת התל, נתנו אותותיהם ברצפה. הברזל החליד ופורר את הרצפה וגם הבטון תרם את חלקו ותקף את אבני הפסיפס המקוריות. נוצרה סכנה להרס והתפוררות מוחלטת של הרצפה.

בהתייעצות עם מומחי השימור ברשות העתיקות, הוחלט לטפל יסודית בשימור ושחזור הרצפה. העבודות בוצעו על ידי מינהל שימור ברשות העתיקות, במימון וליווי של המוזיאון וגן לאומי גן השלושה.

תחילה צולמה הרצפה באופן יסודי ומקצועי. לאחר מכן הוצאה הרצפה בחלקים קטנים והועברה לטיפול במוזיאון רוקפלר בירושלים. בינתיים הוכנה במקום תשתית חדשה בעזרת צוות גן השלושה. במקביל בוצעה הנחה של מסלעת אבן גדולה, בחתך שמדרום לרצפה. המסלעה תומכת בחצר ובתשתית הרצפה ומונעת שקיעה לכוון דרום והיווצרות סדקים חדשים. הפסיפס טופל בסדנאות רשות העתיקות והוחזר על המצע החדש בשלבים. החללים החסרים והמסגרת, מולאו בתערובת על בסיס סיד, חומר עמיד ומתאים לרצפה. הוא אינו ניזוק ממים ולחות ואף אינו תוקף את הרצפה או מפריש מלחים. אחר כך החלה "עבודת נמלים" של השלמה, חידוש והחזרת אבני הפסיפס הקטנות שחסרו או נשחקו. בנקודה אחת בה חסרה הרצפה המקורית, נערך ניסוי של שיחזור באמצעות ציור הדוגמא והדפוס החסר. הניסיון הצליח והצבעים לא דהו, למרות הזמן שחלף. לאחרונה הוחזרו לרצפה שני הטווסים בקצה המערבי. היא עברה ציפוי בחומר משמר מיוחד שאף מבליט ומחזק את הצבעים של אבני הפסיפס ומגן עליהן לטווח ארוך. בקרוב תושלם עבודת השחזור בכמה נקודות והפרויקט יגיע לסיומו. הרצפה תעבור ציפוי בשלושה חומרים שונים: אחד על בסיס אקרילי, למניעה של חדירת מי הגשמים וספיחת מים שחדרו לרצפה, השני להגנה על האבן והצבעים מבליה והתפוררות. החומר השלישי יבליט את הצבעים השונים והמוטיבים המקוריים המצויים ברצפת הפסיפס. אנו מזמינים את כל מי שמגלה עניין, לבוא ולהתרשם מהרצפה המחודשת ומעבודת השימור. להתראות במוזיאון.

From: Rina Talgam [mailto:rina.talgam@mail.huji.ac.il]

Sent: Sunday, May 04, 2014 9:40 AM

To: מוזיאון לארכיאולוגיה

Subject: לפרופ' רינה טלגם- מוזמנים לשתף פעולה בכל תחום

דרור שלום,

תודה רבה על צילומי הפסיפסים במוזיאון. אילו ידעתי שהפסיפס בחצר עבר שיפוץ והוא במצב כה טוב הייתי כוללת אותו בספר שכתבתי על פסיפסי ארץ-ישראל ועבר הירדן, שאמור לצאת ביוני בארה"ב. נהנינו מאוד מן הביקור במוזיאון ומן המיקום משובב הנפש. אין לי ספק שאכלול את מוזיאון גן השלושה בתכנית הסיורים של תלמידי.

בברכת כל טוב,

רינה

חידת חודש מאי 2014

מהו האתר ומה שמו ובאיזה גן לאומי הוא נמצא?

פתרון חידת חודש אפריל

מה שם הגן הלאומי? גן לאומי עבדת – אתר מורשת עולמית.
מה הוא המקום שבתמונה ולמה שימש? מערת קברים מהמאה ה-3 לספירה אשר על פי הכתובות שהתגלו בה, נקברו בה כוהנות. על המשקוף סמלי פולחן פגאניים של מזבח קרניים, שמש וירח ובכל צד עמוד.

פתרו נכונה לפי הסדר: ד"ר רוני אוסטרייכר, יואב אבניון, ד"ר נחום שגיב, ד"ר אורית פלג, נילי דבש, ד"ר נילי גרייצר, רות כהן, ד"ר עודד פוצ'טר, פרופ' ארתור סגל, דבורה יונאי, ואם שכחתי מישהוא איתו הסליחה.

